

همایش ملی مطالعات و پژوهش های علمی علوم انسانی

نهاد برگزار کننده همایش: موسسه قانون یار با حمایت معنوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه
سردبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی شماره مجوز: ۴۸۵۳-۷۸۸۶۴
سال برگزاری همایش: ۱۳۹۷ شماره مقاله: ۸۲۵/۱۲۹ رده بندی کنگره: ج ۵۲۳/۲

بررسی کیفی جرایم دارویی در قوانین جزایی ایران

ژیا محمودی

چکیده

با توجه به مشکلات موجود، عده ای به منظور سودجویی از موقعیت های به دست آمده، با ارتکاب تخلفاتی در این رابطه معضلات جامعه را تشدید می نمایند و از همین جاست که پدیده ای تحت عنوان جرایم و تخلفات بهداشتی، درمانی و دارویی مطرح شده و نظر همه صاحب نظران به ویژه قانونگذاران را به خود جلب کرده است بر این اساس منظور از جرایم بهداشتی، درمانی و دارویی کلیه جرایمی است که در رابطه با امر بهداشت و درمان و نیز در رابطه با امور دارویی به وقوع می پیوندد. بررسی ماهیت، مصایق و مجازات این جرایم موضوع این مقاله است. جرایم بهداشتی، درمانی و دارویی از آنجا که غالباً به تمامیت جسمانی انسان ها آسیب می رساند از اهمیت به سزایی برخوردار است این گونه جرایم از سالیان سال مورد ارتکاب متصدیان این امور بوده و امروزه به صورت شایع ترین و در عین حال خطرناکترین نوع بزهکاری جان انسان ها را تهدید می کند و به لحاظ حساسیت موضوع و رشد فزاینده آن، ذهن مقامات قضایی و اجرایی و قانونگذار را به خود مشغول داشته است.

واژگان کلیدی: جرایم دارویی، جرایم پزشکی، مجازات کیفری، جرایم بهداشتی

بخش اول: کلیات

تاریخ، بستر رشد اندیشه‌های بشری و منشأ شکل‌گیری بسیاری از هنجارها و مقررات اجتماعی است. بسیاری از مقررات و قوانین کنونی و پیشرفت‌های شگفت‌آور بشر مرهون تجربیات بلند تاریخی است. آگاهی از تاریخچه قوانین و مقررات علاوه بر آن که انسان را با چگونگی تدوین و شکل‌گیری آن آشنا می‌سازد، او را در درک بهتر قوانین موجود یاری می‌دهد. به طور قطع می‌توان گفت یکی از مشکلاتی که بشر از همان روزهای اوّل حیات خود در این کرهٔ خاکی با آن دست به‌گریبان بود. «بیماری» در انواع مختلف آن بود و بشر از همان ابتدا همانند سایر مشکلات در پی جلوگیری و رفع آن برآمد بر این اساس می‌توان توجه به درمان بیماری و راههای پیشگیری و علاج آن را از قدیمی‌ترین دغدغه‌های بشر و حرفهٔ پزشکی را نیز از کهن‌ترین حرفه‌های رایج در جوامع بشری دانست. مطالعه تاریخ نشان می‌دهد که به موزات رشد و پیشرفت این حرفه، هنجارها و قواعدی برای این حرفه به وجود آمد و صاحبان این حرفه در جوامع مختلف پیرو مقررات خاصی قرار گرفتند. اکثر انسان‌های اولیه پاکیزگی و بهداشت فردی را بیشتر بنا به دلایل اعتقادی و ظاهراً به منظور آن که در چشم خدایان خود پاک جلوه کنند رعایت می‌کردند.^۱ تاریخ دوران باستان نشان می‌دهد که مردم در آن دوران، تصوّر درستی از علت پیدایش بیماریها نداشتند و اصول تشخیص و درمان بیماریها در میان آنان بر پایهٔ برخی عقاید خرافی و سحر و جادو استوار بود. به عقیدهٔ آنان، بیماری بدان سبب پیش می‌آمد که بر اثر گناهی که مریض مرتکب شده، شیطان به جسم او در می‌آید. و به همین جهت پایهٔ معالجهٔ بیماران بر خواندن آن اوراد و سحر و جادو قرار داشت. اگر داروهای طبی نیز به کار می‌رفت برای آن نبود که تن بیمار را پاک کند بلکه برای آن بود که شیطان بترسد و

^۱ موسی، عبدالله ابراهیم، المسوولیه الجسدیه فی الاسلام، چاپ اول: بیروت، داریی حزم، ۱۴۱۶، ص ۱۴۲.

از تن بیمار بیرون رود. دارویی که بیشتر رواج داشت مخلوطی از چیزهایی که مایهٔ نفرت آدمی باشد و انتخاب چنین چیزهایی به عنوان دارو، دقیقاً بر اساس همان عقیدهٔ ابتدایی بود.^۱ به عقیدهٔ نویسندهٔ کتاب تاریخ تمدن، خرافه پرستی مردم بیش از هر چیز دیگر، از پیشرفت علم طب جلوگیری می‌کرد و به همین دلیل در برابر اعتقاد شدید مردم به این که تشخیص مرض را بر پایهٔ خرافات و اوهام قرار دهند و با سحر و جادو به معالجهٔ آن پردازند، پزشکان نیز کار مؤثری نمی‌توانستند انجام دهند و در عوض، جادوگران و غیب‌گویان بیش از پزشکان مورد توجه مردم بودند. به همین جهت از یکسو علم پزشکی پیشرفت چندانی نکرد و از سوی دیگر مردم از توجه به بهداشت و پاکیزگی و نظافت به عنوان مهمترین عامل ایجاد بیماری غافل ماندند.

بخش دوم: جرایم مربوط به تهیه و نگهداری مواد خوردنی، آشامیدنی و بهداشتی

اولین قانونی که به تفصیل در مورد این جرایم مقرراتی را وضع کرد «قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی» مصوب ۱۳۴۶ است که بیش از ده عنوان مجرمانه را در این مورد مطرح ساخته است. پس از آن در «قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی» مصوب ۱۳۶۷ فصل خاصی تحت عنوان «تعزیرات تولید، توزیع و فروش مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی» به این مواد اختصاص یافته است. بطور کلی جرایم مربوط به این مواد را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد:

اول: جرایم مربوط به مراحل تهیه و تولید مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی

دوم: جرایم مربوط به توزیع، نگهداری و فروش این مواد

ما در اینجا به بررسی برخی از این جرایم می‌پردازیم.

^۱ ویل دورانت، تاریخ تمدن، ج ۱، ترجمه احمد آرام، چاپ دوم: تهران، اقبال، ۱۳۳۷: ص ۳۸۶.

الف) جرایم مربوط به تهیه و تولید مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی

مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی از جمله موادی است که مورد مصرف روزانه عامه مردم قرار می‌گیرند. از آنجا که این مواد برای ادامه حیات انسان ضروری است و ادامه حیات انسان و سلامتی و تندرستی او به سالم بودن و بهداشتی بودن این مواد بستگی کامل دارد لذا رعایت مقررات و ضوابط مربوط به تهیه و تولید این مواد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از سوی دیگر هر انسانی مطابق میل طبیعی خود گرایش به کسب منافع بیشتر دارد و نیاز عمومی به مواد فوق‌زمینه سوء استفاده برخی از افراد را فراهم می‌سازد، از این رو برخی از تهیه‌کنندگان این مواد به انحاء مختلف از فرصت بهره‌جسته در تهیه و تولید مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی، بهداشتی مرتکب تخلف می‌شوند. برای پیشگیری از این تخلفات که دارای مصادیق مختلفی است و مجازات‌هایی پیش‌بینی شده که به ترتیب به بیان آن می‌پردازیم.

۱- تقلب در مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی

تقلب در لغت به معنای برگشتن از حالی به حالی، دگرگون شدن، در کاری به سود خود و زیان دیگری تصرف کردن، نادرستی و دغلی آمده است^۱ و در اصطلاح حقوقی عملی است که مقصود فاعل آن عمل لطمه زدن به حقوق یا منافع دیگران یا نقض یک قانون است. هر وسیله‌مادی یا معنوی که در زمینه‌ی اجراء تقلب بکار می‌رود وسیله منقلبانه نام دارد.^۲ در قوانین جزایی ایران تعریفی از جرم تقلب ارائه نشده و صرفاً به بیان مصادیقی از این جرم اکتفا شده است، اما با در نظر گرفتن مصادیق مزبور می‌توان گفت تقلب در مواد

^۱ عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، ص ۴۲۰.

^۲ جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ سوم، تهران، کتابخانه گنج دانش، ص ۳۳۰.

غذائی آرایشی و بهداشتی عبارتست از «عملی مجرمانه که فاعل آن عمدأ و یا بصورت غیر عمد یا دگرگون کردن مواد از نظر شکل یا ماهیت و یا نادرستی و فریبکاری در تهیه و عرضه مواد مزبور قصد لطمه زدن به سلامت و منافع افراد جامعه را دارد». اولین قانونی که به جرم تقلب در مواد خوردنی، آشامیدنی اشاره کرد «قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و داروئی و مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴/۳/۲۹ است. در ماده ۱۹ این قانون آمده است. «مقررات ماده ۱۸ و تبصره های آن در مورد تهیه و فروش مواد خوردنی و آشامیدنی و تقلبی یا فاسد با یک درجه تخفیف در اصل مجازاتها و با رعایت مقررات عمومی مربوط به بازداشت متهم جاری است». ماده ۱۸ همین قانون در مورد جرم تقلب در تهیه مواد دارویی مقرر می‌دارد «اشخاصی که در تهیه مواد دارویی به هر کیفیتی مرتکب تقلب شوند از قبیل آن که جنسی را به جای جنس دیگر قلمداد نمایند و یا آن را با مواد دیگر مخلوط سازند و همچنین با علم به فاسد و تقلبی بودن آن مواد، برای فروش آماده یا عرضه بدارند و یا به فروش برسانند و یا دارویی را به جای داروی دیگر بدهند، به مجازاتهای ذیل محکوم خواهند شد». چنانکه از این ماده استفاده می‌شود هر گونه عملی که تقلب در تهیه مواد دارویی شمرده شود جرم بوده و مستلزم مجازات مقرر در ماده ۱۸ با یک درجه تخفیف در اصل مجازات هاست. پس از این قانون «قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی» مصوب ۱۳۴۶ نیز در بند ۶ ماده یک (الحاقی ۱۳۵۳/۱۲/۱۸) جرم تقلب در ساختن مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی را مورد تصریح قرار داد و مجازاتهای خاصی برای آن پیش بینی نمود. علاوه بر ماده یک قانون فوق، ماده ۳۵ «قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی» مصوب ۱۳۶۷ نیز مقرر می‌دارد: «تولید کنندگان مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی ملزم به رعایت فرمول تأیید شده در

پروانه ساخت می‌باشد». تخلف از مفاد این ماده و عدم رعایت فرمول ساخت در دو صورت مختلف باعث دو نوع مجازات متفاوت است در صورتی که عدم رعایت فرمول ساخت بر اساس کاهش مصرف مواد متشکله آن باشد، از مصادیق کم‌فروشی و یا گرانفروشی محسوب می‌شود و متخلف به مجازات مقرر در همین ماده محکوم می‌شود و در صورتی که مواد اولیه بکار رفته در فرمول ساخت از مواد غیرمجاز یا سمی باشد مجازات‌های سنگین‌تری پیش‌بینی شده که در همین ماده آمده است.

۲- تخلف از مقررات و ضوابط تولید مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی

علاوه بر جرایمی که در رابطه با تقلب در مواد خوردنی، آشامیدنی آرایشی و بهداشتی و بکار بردن مواد غیرمجاز در آن در قانون پیش‌بینی شده، مقامات و مؤسسات مسئول در امر تولید مواد خوردنی، آشامیدنی آرایشی و بهداشتی نیز مقرراتی را برای تولید وضع کرده‌اند که تخلف از آن موجب مجازات است. این جرایم بشرح زیر است:

ماده ۱۱ قانون مواد خوردنی، آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ مقرر می‌دارد:

«در مؤسسات داخلی که نوع آنها از طرف وزارت بهداشتی معین و صورت آن منتشر می‌گردد صاحبان آنها مکلفند طبق دستور وزارت بهداشتی مشخصات لازم را در مورد هر نوع فرآورده به خط فارسی خوانا روی بسته بندی یا ظرف محتوی جنس قید نمایند. در مواردی که فرمول محصول با مواد ترکیبی طبق تقاضای سازنده فرمول بایستی محفوظ بماند باید فرمول را قبلاً به وزارت بهداشتی تسلیم و شماره پروانه آن را روی بسته بندی ذکر نمایند». ماده ۳۴ قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی مصوب ۱۳۶۷ نیز مجازات‌هایی را برای عدم الصاق برچسب اطلاعاتی و عدم درج اطلاعات لازم بر روی

محصولات مشخص کرده است. «کلیه تولید کنندگان موظفند برچسب اطلاعاتی بر روی کلیه محصولات و فرآورده های تولیدی خود الصاق نمایند و شماره پروانه ساخت و مهلت اعتبار مصرف (تاریخ مصرف) را نیز روی محصولات، حسب مورد درج نمایند. تخلف از این امر جرم بوده و متخلف به مجازاتهای زیر محکوم می شود. قانونگذار در ماده ۱۱، نوشتن مشخصات لازم را به خط فارسی خوانا بر روی بسته بندی یا ظرف محتوی جنس لازم دانسته و در موارد لزوم محفوظ ماندن فرمول، نوشتن شماره پروانه آن ضروری دانسته شده، در ماده ۳۴ قانون اخیر التصویب، الصاق برچسب اطلاعاتی و درج شماره پروانه ساخت و مهلت اعتبار مصرف لازم دانسته شده است. چنانکه ملاحظه می شود هر دو ماده در حقیقت بیان کننده یک نکته است و آن این است که تولید کنندگان باید بر اساس ضوابط و مقرراتی که از سوی موسسات و نهادهای مسئول مانند وزارت بهداشتی، درمان و آموزش پزشکی یا مؤسسه استاندارد تعیین می شود، کلیه اطلاعات لازم و مشخص را بر روی تولیدات و فرآورده های خود درج نمایند و تخلف از این تکلیف موجب مجازات مرتکب خواهد بود.

بخش سوم: تولید مواد خوردنی، آشامیدنی آرایشی و بهداشتی بدون اخذ پروانه ساخت

ماده ۳۱ قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی مصوب ۱۳۶۷ مقرر می دارد:

«تولید مواد خوردنی، آشامیدنی آرایشی و بهداشتی که با علامت و بسته بندی مشخص بصورت بازرگانی عرضه می گردد طبق فهرست ماده یک آئین نامه اجرائی ماده ۸ و ۹ قانون مواد خوردنی، آشامیدنی آرایشی و بهداشتی منوط به اخذ پروانه ساخت از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی می باشد و تخلف از آن جرم بوده و متخلف به

مجازاته‌های زیر محکوم می‌شود». منظور از مواد خوردنی، آشامیدنی آرایشی و بهداشتی چنانکه در ماده قانون فوق آمده همان مواردی است که در ماده یک آیین‌نامه مزبور ذکر شده است که به قرار زیر است:

۱- مواد خوردنی و آشامیدنی: فرآورده‌های گوشتی، فرآورده‌های ماهی و پرندگان، شیر و فرآورده‌های آن، غذاهای تقویتی، فرآورده‌های انواع میوه، فرآورده‌های سبزی‌های خوردنی، انواع چربی‌ها و روغن‌های خوراکی، فرآورده‌های غلات، انواع شیرینی و قند، نوشابه‌های الکلی و غیر الکلی، شربت‌ها و ترشی‌ها و فرآورده‌های آن‌ها، چای و کاکائو و قهوه و مشابهن، و فرآورده‌های آنها.

۲- مراکز تهیه و ساخت مواد آرایشی و بهداشتی: مواد آرایشی و تقویت‌کننده‌ها، مواد بهداشتی و تنظیفی، گندزداها و حشره‌کش‌ها.

به موجب ماده ۷ قانون مواد خوردنی، آشامیدنی آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ «از تاریخ تصویب این قانون تأسیس هر گونه کارخانه یا کارگاه تهیه مواد خوردنی، آشامیدنی آرایشی و بهداشتی منوط به تحصیل پروانه از وزارت بهداشتی و در مورد کارخانه‌ها پروانه تأسیس نیز از وزارت اقتصاد است. شرایط صدور پروانه و طرز کار و تولید و بهره‌برداری و اداره مؤسسات مزبور در آئین‌نامه‌ای که به وسیله وزارت بهداشتی تهیه می‌شود تعیین خواهد گردید». علاوه بر این تهیه هر نوع فرآورده باید پس از اخذ پروانه ساخت باشد و به موجب ماده ۸ همین قانون وزارت بهداشتی می‌تواند جهت صدور پروانه ساخت هر نوع فرآورده مبالغی را دریافت و به مصرف تأسیس و توسعه و تکمیل آزمایشگاه‌های مواد غذایی برساند. تبصره یک همین ماده مقرر می‌دارد: «کارگاه‌هایی که فرآورده‌های خود را با علامت و بسته‌بندی مشخص بصورت بازگانی عرضه می‌کنند مشمول این قانون خواهند

بود.» از این تبصره و متن ماده ۳۱ قانون تعزیرات حکومتی به خوبی فهمیده می‌شود که تکلیف اخذ پروانه ساخت برای تولید فرآورده های غذایی، بهداشتی و آرایشی، متوجه کسانی است که به صورت بازرگانی به این امر اشتغال دارند و کالاهای تولیدی خود را با بسته بندی و علامت مشخص بصورت بازرگانی عرضه می‌کنند بنابراین تهیه این قبیل مواد در خانه و برای مصارف خانگی مشمول مجازات مقرر در قانون تعزیرات نخواهد بود. علاوه بر این کسانی که در حد محدودی به تولید مواد مذکور اشتغال دارند و تولید آنان در سطح بسیار محدودی بوده و بدون علامت و بسته بندی مشخص می‌باشد از شمول این ماده خارجند هر چند این افراد تولیدات خود را در معرض فروش قرار دهند به عنوان مثال کسانی که در سطح بسیار محدودی پنیر یا خامه یا کره حیوانی تولید می‌کنند یا صابون و مانند آن می‌سازند بدون آنکه به صورت بازرگانی و با علامت و بسته بندی مشخص تولید نمایند مشمول ماده نخواهند بود.

بند اول: تولید مواد غذایی، آرایشی و بهداشتی بدون حضور مسئول فنی

ماده ۳۲ قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی مقرر می‌دارد: «تولید مواد غذایی، آرایشی و بهداشتی باید با حضور مسئول فنی انجام گیرد، در صورت تخلف:

مرتب اول- تعطیل تولید تا حضور مسئول فنی و اخطار کتبی و درج در پرونده

مرتب دوم- علاوه بر مجازات های مرتبه اول، ضبط کالای تولیدی به نفع دولت.

مرتب سوم- علاوه بر مجازاتهای مرتبه دوم، جریمه نقدی تا مبلغ یک میلیون ریال.

مرتب چهارم- تعطیل واحد تولیدی تا یکسال.»

حضور مسئول فنی در تمام مراحل تولید لازم است بر این اساس، هم عدم حضور مسئول فنی و عدم نظارت او بر مراحل تولید تخلف محسوب و موجب مجازات است و هم تولید مواد غذایی، آرایشی و بهداشتی بدون حضور مسئول فنی، جرم اول متوجه مسئولان فنی و جرم اخیر متوجه متصدیان امر تولید می‌باشد.

ماده فوق‌الذکر به جرم تولید بدون حضور مسئول فنی اشاره کرده و بر همین اساس، مخاطب این ماده، مؤسسه تولیدی است و ادامه تولید بدون حضور مسئول فنی جرم محسوب می‌شود چه مسئول فنی با عذر موجه، در موسسه حضور نداشته باشد یا بدون عذر موجه.

بند دوم: عدم حضور مسئول فنی و عدم نظارت دائم در تمام مراحل تولید.

ماده ۳۳ قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی مقرر می‌دارد:

حضور مسئول فنی در کلیه مراحل تولید الزامی بوده و مسئول فنی باید نظارت دائم در امر تولید داشته باشد. تخلف از این امر جرم بوده و متخلف به مجازاتهای زیر محکوم می‌شود:

مرتب اول - اخطار کتبی و درج در پرونده مسئول فنی .

مرتب دوم - علاوه بر مجازات های مرتبه اول، جریمه نقدی تا مبلغ یکصد هزار ریال.

مرتب سوم - جریمه نقدی تا مبلغ پانصد هزار ریال

مرتب چهارم - تعلیق پروانه مسئول فنی تا شش ماه.»

به موجب تبصره ماده ۷ قانون مواد خوردنی و آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی مصوب

۱۳۴۶: «مسئولیت فنی کارخانه های مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی» به عهده

افردی خواهد بود که در فنون پزشکی، داروسازی، دامپزشکی، رشته های تغذیه، شیمی و

علوم تجربی دارای درجه تحصیلی دانشگاهی از لیسانس به بالا باشند با توجه به رشته های مربوط (مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی) درجه تحصیلی رشته تخصصی و میزان تجربه لازم برای مسئولیت فنی مؤسسات فوق الذکر که به موجب آیین نامه های که بوسیله وزارت بهداشتی تهیه می شود تعیین خواهد شد.» این جرم متوجه مسئولان فنی است و مجازات مقرر نیز نسبت به آنان اعمال می شود. غرض اساسی از وضع این ماده آن است که اولاً مسئول فنی در تمام مراحل تولید در مؤسسه حضور داشته باشد ثانیاً نظارت کامل بر روند تولید داشته باشد بنابراین صرف حضور مسئول فنی در مؤسسه تولید کافی نیست بلکه وی علاوه بر حضور باید به طور مرتب و مستمر به امر تولید نظارت داشته باشد. بر این اساس کارخانه ها و کارگاههایی که به صورت شبانه روزی یا در ساعات پیاپی به تولید می پردازند باید دارای چند مسئول فنی باشند تا همواره حضور و نظارت مستمر مسئول فنی بر امر تولید وجود داشته باشد.

بند سوم: عرضه مواد اولیه به تولید کنندگان فاقد مجوز یا پروانه ساخت.

به موجب ماده ۳۸ قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی مصوب ۱۳۶۷ «سازمانها و شرکتهای وارده کننده مواد اولیه غذایی، آرایشی و بهداشتی در صورتی می توانند کالای خود را به تولید کنندگان موضوع ماده ۳۱ این قانون عرضه نمایند که واحدهای مذکور دارای مجوز یا پروانه ساخت معتبر از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی باشند و متخلفین از مفاد این ماده به مجازاتهای زیر محکوم می شوند.

الف- وارد کنندگان

مرتب اول- اخطار و جریمه نقدی تا مبلغ یک میلیون ریال.

مرتب دوم- جریمه نقدی از یک میلیون تا ده میلیون ریال.

مرتب سوم - جریمه نقدی تا مبلغ ده میلیون ریال و لغو کارت بازرگانی بمدت یکسال.

ب- تولید کنندگان

مرتب اول - اخطار و جریمه نقدی تا مبلغ یک میلیون ریال.

مرتب دوم - جریمه نقدی از یک میلیون تا پنج میلیون ریال.

مرتب سوم - جریمه نقدی تا ده میلیون ریال.»

این ماده چنانچه در آن به صراحت آمده مربوط به تولید کنندگان و وارد کنندگان مواد اولیه لازم برای تولید مواد غذایی، آرایشی و بهداشتی است و به همین جهت شامل مصرف کنندگان و فروشندگان و حتی تولید کنندگان مواد غذایی و آرایشی و بهداشتی نمی‌شود.

بخش چهارم: جرایم مربوط به توزیع، عرضه و فروش مواد خوردنی،

آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی

در توزیع، عرضه و فروش مواد غذایی نیز باید ضوابط و مقررات مربوطه رعایت شود عدم رعایت این مقررات موجب مجازات مرتکب خواهد بود این جرایم به شرح زیر است:

۱- عرضه یا فروش جنسی به جای جنس دیگر: به موجب اولین بند از ماده یک قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ عرضه یا فروش جنسی به جای جنس دیگر جرم بوده و مرتکب به مجازات‌های مقرر در مواد ۲ و ۳ همین قانون محکوم می‌شود. در این جرم ممکن است فروشنده به جای عرضه کالای خواسته شده با مارک مشخص و با کیفیت معین، کالای دیگری از همان جنس، با کیفیت نامرغوب و مارک تقلبی عرضه کند و حتی ممکن است جنس عرضه شده به کلی چیزی غیر از جنس

خواسته شده باشد، مثلاً عرضه کننده روغن نباتی، به جای روغن نباتی، مقداری از پیه و سیب زمینی استفاده کرده و آنرا به جای روغن نباتی به مشتری عرضه کند و یا شامپوی تهیه شده در کارگاه خود را که فاقد پروانه و مجوز است با مارک خارجی به مصرف کننده بفروشد.^۱ نکته ای که در این جرم نباید فراموش کرد آن است که صرف عرضه جنسی به جای جنس دیگر ولو اینکه به مرحله فروش نرسد جرم بوده و موجب پیگرد است. بنابراین چنانچه فروشنده مواد بهداشتی و آرایشی یا مواد خوردنی و آشامیدنی کالا را در معرض فروش قرار دهد مرتکب جرم شده است.

۲- فروش و عرضه جنس فاسد یا موعده گذشته: به موجب بند چهار ماده یک قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶: «فروش و عرضه جنس فاسد و یا فروش و عرضه جنسی که موعده آن گذشته باشد» جرم بوده و مرتکب به مجازات مقرر در مواد ۲ و ۳ محکوم می شود. به عقیده بعضی از نویسندگان جنس فاسد جنسی است که مسلوب المنفعه شده و هیچگونه انتفاعی نمی توان از آن برد. در بعضی از مواد غذایی خصوصیتی وجود دارد که تا مدت زمان معینی قابلیت مصرف دارند و بعد از انقضای مدت آن اگر چه ممکن است قابل استفاده در جهات دیگر باشد ولی دیگر نمی توان آن را به مصرف انسان رسانید.^۲ زمانی که یک ماده غذایی دچار تغییراتی شود و یا این که واکنش های شیمیایی در آن به صورتی به وقوع پیوندد. به طوری که ارزش مصرفی آن کاملاً پایین آمده یا از بین برود در این صورت چنین ماده غذایی را فاسد می نامند. فساد یا توسط عواملی خارجی و یا در اثر مواد موجود در خود ماده غذایی ایجاد می شود.^۳ به نظر می رسد

^۱ شامبیاتی، هوشنگ، حقوق جرای اختصاصی، ج ۱، ص ۳۸۴.

^۲ همان منبع، ص ۳۸۶.

^۳ رکنی، نوردهر، اصول بهداشت مواد غذایی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول: ۱۳۷۶، ص ۶۵.

معنای فساد جنس چیزی فراتر از مسلوب المنفعه شدن آن است زیرا ممکن است یک ماده غذایی یا بهداشتی به دلایل مختلف، اثر خاص خود را از دست بدهد. اما فاسد و خراب نشده باشد از نظر عرفی به جنسی فاسد گفته می‌شود که ویژگی‌های اساسی و کیفیت آن به گونه‌ای تغییر یافته باشد که مصرف آن نه تنها نفعی ندارد بلکه باعث ضرر و آسیب است. اما عرضه کالای موعده مصرف گذشته منوط به فاسد شدن آن نیست بلکه معیار همان تاریخی است که بر روی کالای تولید شده یا بسته بندی آن درج شده است.

۳- عرضه و فروش کالای فاقد پروانه ساخت یا مجوز ورود: به موجب ماده ۳۶ «قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی» مصوب ۱۳۶۷ «شرکتهای پخش، فروشگاهها، سوپرمارکت‌ها، تعاونی‌ها و سایر اماکن که حق فروش یا توزیع کالای خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی را دارند، مجاز به عرضه و فروش آندسته از کالاهای مشمول قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی می‌باشند. تخلف از این امر جرم بوده و متخلف به مجازاتهای زیر محکوم می‌شود.

الف- شرکتهای پخش و تعاونیهای بزرگ

مرتبه اول- اخطار و ضبط کالا به نفع دولت.

مرتبه دوم- علاوه بر مجازاتهای مرتبه اول، جریمه نقدی تا مبلغ یک میلیون ریال با توجه به حجم کالا.

مرتبه سوم- علاوه بر مجازاتهای مرتبه دوم، محکومیت مدیر عامل شرکت به زندان از یک تا شش ماه.

ب: فروشگاهها و سوپرمارکتها و سایر اماکن

مرتبۀ اول- اخطار و ضبط کالا به نفع دولت.

مرتبۀ دوم- علاوه بر مجازات های مرتبۀ اول، جریمه نقدی تا یکصد هزار ریال.

مرتبۀ سوم- علاوه بر مجازاتهای مرتبۀ دوم، جریمه نقدی تا پانصد هزار ریال.

در صورت تکرار - تعطیل واحد از یک تا شش ماه.

مجازاتهایی که در این ماده مقرر شده به تناسب شخصیت و موقعیت مرتکب متفاوت

است زیرا برای شرکتهای پخش و تعاونی های بزرگ مجازات شدیدتر و برای فروشگاهها

و سوپرمارکتها و سایر اماکن نیز مجازات خفیف تری در نظر گرفته شده است به گونه ای

که میزان مجازات جریمه نقدی در مرتبۀ دوم برای گروه اخیر کمتر از میزان جریمه نقدی

است که برای شرکتهای پخش و تعاونی های برگ معین شده است علاوه بر این مجازات

مرتبۀ سوم این جرم برای شرکتهای پخش و تعاونی های بزرگ، حبس از یک تا شش ماه

است که برای سایر فروشگاهها و سوپر مارکت ها همان جزای نقدی معین شده است.

۵- عرضه و تحویل کالای غیر بهداشتی: براساس ماده ۳۷ «قانون تعزیرات حکومتی امور

بهداشتی و درمانی» مصوب ۱۳۶۷ «فروشگاهها، سوپرمارکتها، تعاونیها و سایر اماکن باید

از عرضه و تحویل کالای غیربهداشتی خودداری نمایند. عرضه و تحویل کالا با علم به غیر

بهداشتی بودن آن تخلف محسوب شده و متخلف به مجازاتهای زیر محکوم می شود.

مرتبۀ اول- اخطار کتبی و ضبط کالا به نفع دولت.

مرتبۀ دوم- علاوه بر مجازاتهای مرتبۀ اول، جریمه تا مبلغ یک میلیون ریال به تناسب

حجم کالا.

مرتب سوم - علاوه بر مجازات‌های مرتبه دوم تعطیل واحد از یک تا شش ماه».

الف - عبارت «کالای غیربهداشتی» مطلق است و تمام کالاها اعم از خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی و غیره را شامل می‌شود (به طور مثال اسباب بازی کودکان یا ظروف ملامین که از مواد کهنه و غیر بهداشتی ساخته می‌شوند) لیکن شایسته است مواد قانونی در جایگاه نزولی و مقام تصویب آنها مورد اظهار نظر و تفسیر قرار گیرند. و مقام قانون مورد بحث در ارتباط با مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی می‌باشد. اما منطقی بود که قانونگذار در این ماده نیز به مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی اشاره ای می‌نمود.

ب: عبارت «عرضه و تحویل» اعم است از عرضه کالا و فروش آن و تحویل آن به مشتری.

ج: شرایط تحقق جرم مورد بحث، علم به غیر بهداشتی بودن کالا می‌باشد که برای مرجع رسیدگی کننده باید احراز شود. لیکن صرف عرضه و تحویل کالا، برای تحقق جرم کافی است و مشروط بر وارد آمدن آسیب جانی و یا خسارت مالی به خریدار یا مصرف کننده نمی‌باشد.

د: کالای غیر بهداشتی دارای معنای وسیعی می‌باشد و در قوانین بهداشتی، تعریف مشخصی از آن وجود ندارد اما برای تقریب ذهن می‌توان مصادیقی از آن را بیان نمود.

۱- کالای تاریخ مصرف گذشته ۲- گوشت حیوان و طیوری که در غیر کشتارگاه کشتار شده‌اند و فاقد مهر کشتار مجاز می‌باشند. ۳- کالایی که مصرف آن توسط مراجع ذیصلاح غیر بهداشتی اعلام شده است. ۴- کالایی که در مراحل تولید، نگهداری، حمل و نقل و عرضه آن، مقررات بهداشتی و بهداشت محیط رعایت نشده باشد.

ه: لازم به ذکر است که به دلیل حساسیت و اهمیت موضوع ممکن است بازرسان وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به عنوان یک اقدام احتیاطی و به منظور جلوگیری از عرضه و فروش کالای غیر بهداشتی طی تنظیم صورتجلسه ای کالا را توقیف نمایند لیکن ضبط کالا به نفع دولت که به عنوان مجازات می باشد حتما باید به حکم مرجع رسیدگی کننده انجام شود.

و: سؤالی که در اینجا مطرح می شود اینست که چگونه ممکن است کالایی که عرضه و تحویل آن غیر بهداشتی می باشد را به نفع دولت ضبط نمود. در جواب باید گفت که ممکن است از نظر قانون، عرضه کالایی بصورت عمومی ممنوع باشد ولی نوعاً جهت مصرف شخصی یا محیط بسته مانند پادگانها یا مراکز نگهداری سالمندان و غیره مورد استفاده قرار گیرد. به عبارت دیگر ممکن است کالایی که واقعا بهداشتی می باشد را قانونگذار جهت مصلحت عمومی و جامعه، غیر بهداشتی فرض نماید. بطور مثال کالای بدون پروانه ساخت که در شرایط بهداشتی تهیه شده باشد با گوشتی که فاقد مهر کشتار گاه می باشد (کشتار غیر مجاز) و یا اینکه تاریخ مصرف کالای دارای پروانه ساخت منقضی شده ولی آثار فساد و غیر بهداشتی بودن در آن ظاهر نشده باشد.

ز: سؤال ضبط کالای غیر قابل مصرف و غیربهداشی مذکور در ماده ۳۷ قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی به نفع دولت چگونه قابل اعمال و اجرا است؟ در جواب سؤال فوق اداره حقوقی قوه قضایه در نظریه شماره ۷/۱۷۸۱ مورخ ۱۳۷۲/۴/۲ پاسخ داده است: « با صراحت ماده ۳۷ قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی و دارویی مصوب سال ۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام در صورت تحقق شرایط مقرر در آن ماده، در رسیدگی مکلف است کالا را به نفع دولت ضبط کند. پس از صدور حکم و قطعیت

آن، طبق مقرارت ماده ۱۴ قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی و ماده ۴۳ قانون تأسیس سازمان جمع آوری و فروش اموال تملیکی مصوب سال ۱۳۷۰ عمل خواهد شد.^۱

بخش پنجم: مجازات جرایم بهداشتی درمانی و دارویی

جرم عملی است که برخلاف قوانین و مقرارت یک جامعه صورت می‌گیرد و مجازات در حقیقت عکس العمل جامعه در برابر جرم است. در این گفتار به تعریف مجازات و بیان انواع آن در حقوق ایران می‌پردازیم:

الف) مفهوم مجازات: مجازات در لغت به معنای جزا دادن، پاداش و کیفر آمده است. در اصطلاح حقوق تعاریف مختلفی از آن ارائه شده است. برخی از نویسندگان گفته‌اند: مجازات عبارت از تنبیه و کیفری است که بر مرتکب جرم تحمیل می‌شود. مفهوم رنج از مفهوم مجازات غیر قابل تفکیک است و در واقع رنج و تعب است که مشخصه حقیقی مجازات می‌باشد.^۲ برخی دیگر از نویسندگان در تعریف مجازات گفته‌اند: مجازات آزاری است که قاضی به علت ارتکاب جرم و به نشانه نفرت جامعه از عمل مجرمانه و مرتکب آن، برای شخصی که مرتکب جرم شده بر طبق قانون تعیین می‌کند.^۳ و به تعبیر دیگر: « مجازات عبارت است از عکس العمل اجتماعی به صورت رنج و تعب که بر بزهکار اعمال می‌شود. مجازات توأم با رنج و تعب است و همین خصوصیت باعث می‌شود تا مجازات، ماهیتاً از تدابیر پیشگیری از وقوع جرم و الزام به جبران ضرر و زیان در

^۱ فتحی، محمد جواد، منبع پیشین، ص ۴۷۴.

^۲ علی آبادی، عبدالحسین، حقوق جنایی، ج ۲، چاپ: پنجم، تهران، فردوسی، ۱۳۶۸، ص ۱.

^۳ شامبیانی، هوشنگ، حقوق جرایم عمومی، ج ۲، چاپ سوم: تهران، ویستار، ۱۳۷۲، ص ۲۵۶.

دعای حقوقی متمایز شود.^۱ هدف اصلی از برقراری کیفر در جامعه مبارزه علیه بزهکاری و حفظ نظم و امنیت در جامعه است و به همین دلیل ابتدایی‌ترین جوامع نیز برای حفظ و صیانت جامعه و اجرای صحیح قانون متوسل به اعمال مجازات‌هایی شده‌اند. علاوه بر این، اصلاح بزهکار، حمایت از جامعه، ارباب بزهکار و پیشگیری عمومی و نیز جلب رضایت مجنی علیه از دیگر اهدافی است که در مجازات‌های مختلف مد نظر قانونگذار می‌باشد.^۲ واکنش دیگری که جامعه در برابر جرم اتخاذ می‌کند اقدامات تأمینی و تربیتی است. «اقدامات تأمینی عبارت است از تدابیری که برای مقابله با حالت خطرناک بزهکار به موجب حکم دادگاه اتخاذ می‌شود. حالت خطرناک نیز حالتی است که به دلیل اقتران عوامل جرم‌زا اعم از فردی و اجتماعی، نوعی حالت آمادگی برای ارتکاب جرم در بزهکار پدید آورده است.^۳» همان‌طور که گفتیم ویژگی رنج‌آوری مجازات باعث تمایز اساسی بین مجازات و اقدامات تأمینی می‌شود علاوه بر این هدف اساسی از اقدامات تأمینی، پیشگیری از جرم است و به صورتهای مختلف با استفاده از وسایل تربیتی، معاضدتی و درمانی و نیز از طریق بالا بردن سطح فرهنگ و آموزش و پرورش مردم و اصلاح بزهکار شرایط پیشگیری از جرم را فراهم می‌سازد.^۴

ب) انواع مجازات در حقوق جزای ایران: معمولاً مجازات‌ها را به اعتبارات مختلف به انواعی تقسیم می‌کنند. بررسی انواع مجازات در جرایم بهداشتی، درمانی دارویی مستلزم آن است که به عنوان مقدمه، انواع مجازات و تقسیمات آن در حقوق جزای ایران مورد

^۱ گلدوزیان، ایرج، بایسته‌های حقوق جزای عمومی، چاپ اول، تهران، میزان، ۱۳۷۷، ص ۳۲۱.

^۲ همان منبع، ص ۳۲۲.

^۳ اردبیلی، محمد علی: حقوق جزای عمومی، ج ۲، چاپ اول: تهران، میزان، ۱۳۷۷، ص ۱۷۸.

^۴ گلدوزیان، ایرج، منبع پیشین، ص ۳۲۳.

بررسی قرار گیرد. در این جا ما به سه تقسیم بندی که معمولاً در مورد مجازات مورد بحث قرار می‌گیرد اشاره می‌کنیم:

۱- انواع مجازات بر حسب ماهیت آنها

مجازات بر حسب ماهیت آن به سه شش نوع تقسیم می‌شود:

۱-۱- مجازات سالب حیات (اعدام): این مجازات که سخت‌ترین نوع مجازات است در برخی از جرایم پیش‌بینی شده است جرایمی از قبیل حدود، قصاص، افساد فی الارض و محاربه از جمله جرایمی هستند که برای آن مجازات اعدام پیش‌بینی شده است.

۱-۲- مجازات‌های بدنی (قطع عضو، شلاق): این نوع مجازات، مستقیماً بر بدن مجرم اعمال می‌شود و باعث رنج و تعب جسمی وی می‌گردد. قطع عضو و شلاق از جمله مهمترین این مجازات است.

۱-۳- مجازات سالب آزادی (حبس): حبس غالباً در جرایم تعزیری مورد استفاده قرار می‌گیرد و بر حسب نوع جرم ممکن است به صورت دائم یا موقت باشد.

۱-۴- مجازات‌های محدودکننده آزادی: این قبیل مجازات‌ها شامل تبعید، اقامت اجباری و منع از اقامت در محل معین می‌باشد.

۱-۵- مجازات مالی: در بسیاری از موارد، بزهکار به پرداخت مبلغی پول به نفع خزانه دولت محکوم می‌شود همچنین مال یا امولی که متعلق به بزهکار است به حکم دادگاه، ضبط، مصادره یا مسترد می‌گردد. این قبیل مجازات‌ها را مجازات مالی گویند. بنابراین مجازات مالی شامل جزای نقدی، ضبط، مصادره و استرداد اموال می‌شود.

۶-۱- مجازاتهای ممنوعیت از اشتغال به کسب یا شغل یا حرفه: مهمترین هدف از این مجازات، پیشگیری از تکرار جرم است که با برکنار ساختن بعضی اشخاص از مشاغلی که فعالیت های مجرمانه آنها را تسهیل می کند. این مجازات به اقدام تأمینی شباهت بسیار دارد ولی گاهی بدون آن که رابطه آشکاری میان شغل یا حرفه ممنوعه و جرم ارتكابی دیده شود، حکم ممنوعیت کاملاً جنبه ارعابی و آزاردهنده یا کیفری دارد.^۱ تعطیل کردن واحد صنفی یا مؤسسه تولیدی یا خدماتی، انفصال از خدمات دولتی، لغو یا تعلیق پروانه کار و یا جواز کسب و مانند آن از نمونه های بارز این نوع مجازات است.

۷-۱- مجازات های سالب حق: برخی از مجازات ها، محکوم علیه را از داشتن برخی حقوق اساسی که قانون اساسی برای شهروندان ایرانی به رسمیت شناخته و یا امتیازاتی که قوانین خاصی، آنها را به اشخاص اعطا کرده است محروم می سازد. به عنوان مثال ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی محرومیت از حقوق اجتماعی را به عنوان متمیم حکم تعزیری یا بازدارنده پیش بینی کرده است.

۸-۱- مجازات های سالب حیثیت: هر چند اجرای مجازات در انواع مختلف آن باعث سرافکنندگی مجرم می شود اما در برخی موارد سرافکنندگی و رسوا کردن محکوم علیه کیفر خاصی است که در تکمیل مجازات اصلی پیش بینی می شود. اعلان حکم به وسیله نصب پارچه در محل وقوع جرم، نصب پلاکارد در محل، اعلام نام در جراید و معرفی از رسانه های گروهی از نمونه های بارز این نوع مجازات است.

۹-۱- مجازات های محرومیت از خدمات عمومی: خدمات عمومی خدماتی است که زیر نظر دولت و یا مستقیماً به وسیله او برای ارضای حوایجی که نفع عموم را در بردارد

^۱ اردبیلی، محمد علی، منبع پیشین، ص ۱۷۳.

انجام می‌شود. بنابراین خدمات عمومی قلمرو وسیعی دارد که توزیع آب و برق و گاز و تأمین بهداشت عمومی و یا خدمات پستی و استفاده از خطوط حمل و نقل شهری و راه آهن و هواپیمایی بخشی از آن است.^۱

نتیجه‌گیری

امروزه با پیشرفت دانش بشری، خصوصاً گسترده‌گی علوم پزشکی و مسائلی که متعاقب نوآوری‌های این علم به وجود آمده، می‌بایست با بررسی دقیق موضوعات و انطباق آنها با قواعد پذیرفته شده، جوابگوی نیازهای جامعه و تعیین حقوق و تکالیف افراد در این نوع از روابط باشیم، علیرغم اصلاحاتی که در مجموعه قوانین جزایی ایران پیش آمده، اما با توجه به تعدد قوانین مربوط به این جرایم به ویژه با توجه به اصطکاک‌هایی که برخی از مواد این قوانین با یکدیگر دارند تدوین قانونی دقیق و جامع با ضمانت اجراء قاطع، جهت برخورد با مرتکبین این جرایم ضروری به نظر می‌رسد، چه بسا ارتکاب این جرایم از سرقت و کلاهبرداری و حتی قتل عمد برای جامعه مخاطره آمیزتر است زیرا در قتل با شلیک یک گلوله ظرف چند ثانیه فرد از پای در می‌آید ولی در مصرف داروهای قلبی و غیرمجاز و مواد غذایی غیربهداشتی و فاسد، زمینه مرگ تدریجی مصرف‌کننده فراهم می‌گردد. در حال حاضر در صنایع تولیدی مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی، بهداشتی و مواد دارویی تغییرات کلی حاصل شده و به همین دلیل بهداشت، میکروب‌شناسی و کنترل در تهیه اینگونه کالاها، سهم بزرگی را در جهت تأمین سلامتی انسان دارا است. چنانچه در طرز تهیه مواد فوق، دقت و کنترل کافی نشود عواقب سوئی دربرداشته و مسمومیت‌های شدید، امراض پوستی خطرناک و ... ایجاد می‌نماید. خطراتی که از داروهای شیمیایی بر

^۱ همان منبع، ص ۱۷۷.

افراد عارض می شود، بی‌شمار است و علت را می‌توان از زیاده روی در استفاده یا عدم تجویز صحیح یا فاسد بودن آن جستجو کرد. علاوه بر لزوم تصویب قانون واحد که مهمترین جرایم بهداشتی، درمانی و دارویی را در برمی گیرد لازم است تجدید نظری نیز در مورد مراجع صالح صورت گیرد. بسیار دور از منطق و سیاست کیفری است که جرایمی با ماهیت و ویژگی های مشترک در صلاحیت چند مرجع مختلف قرار گیرد حتی در برخی از موارد یک جرم با توجه به این که در قوانین مختلف آمده است در صلاحیت دو یا سه مرجع می باشد. عجیب تر از این مطلب صالح دانسته شدن دادگاه انقلاب برای رسیدگی به این جرایم است با این که در قانون تشکیل دادگاه های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۳ چنین صلاحیتی بر آن پیش بینی نشده بود بنابراین اولین و مهمترین پیامد این ساختار ناقص، پدید آمدن موارد زیاد اختلاف در صلاحیت است که ساعت ها فرصت مراجع رسیدگی کننده و ارباب رجوع را تلف می کند بنابراین اولین قدم در اصلاح این نقایص آن است که صلاحیت هر یک از مراجع به طور مشخص و دقیق تعیین شود اما این کار نیز هر چند مشکلات را تا حدود زیادی مرتفع می سازد اما به نظر ما بهترین و آخرین راه حل نیست.

منابع و مآخذ

- ۱- آجرلو، غلامرضا، مجموعه کامل قوانین و مقررات بهداشتی، درمانی و آموزشی، چاپ اول، تهران، حیان.
- ۲- آخوندی، محمود، آیین دادرسی کیفری، چاپ هفتم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۵.
- ۳- آل شیخ مبارک، قیس بن محمد، حقوق و مسئولیت پزشکی در آیین اسلام، چاپ اول، شابک، ۱۳۷۷.
- ۴- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ج ۷، چاپ دوم، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- ۵- رکنی، نوردهر، اصول بهداشت مواد غذایی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.
- ۶- زراعت، عباس، شرح قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات، چاپ اول، فیض، ۱۳۷۷.
- ۷- زراعت، عباس، مهاجری، علی، شرح قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب چاپ اول، قم، فیض، ۱۳۷۸.
- ۸- شامیاتی، هوشنگ، حقوق جزای عمومی، ج ۲، چاپ سوم، تهران ویستار، ۱۳۷۲.
- ۹- شامیاتی، هوشنگ، حقوق جزای اختصاصی، ج ۱ و ۲، چاپ دوم، تهران ویستار، ۱۳۷۴.
- ۱۰- صانعی، پرویز، حقوق جزای عمومی، ج ۱، چاپ هفتم، تهران، گنج دانش، ۱۳۷۶.

۱۱- نجم‌آبادی، محمود، تاریخ طب در ایران، ج ۱ تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

۱۲- نوربها، رضا، زمینه حقوق جزای عمومی، چاپ دوم، تهران، کانون وکلای دادگستری، ۱۳۷۵.

۱۳- ولیدی، محمد صالح، حقوق جزای عمومی، ج ۲، چاپ اول، تهران.

۱۴- ولیدی، محمد صالح، حقوق جزای عمومی، ج ۴، چاپ دوم، تهران ۱۳۷۵.